

Aynalıklar geometrik çerçeveli bitki motifleriyle bezenmiştir.

Avlunun kuzeydoğu köşesinde bulunan minarenin uzun kare kaidesinin üst bölümü ile silindirik gövdesi sonradan yapılmıştır. Kaide, kitâbelerin yer aldığı seviyeden itibaren yatay bir silme ile kesilerek daraltılmıştır. İkinci kademedan yine yatay silmelerle pabuç kısmına geçilmektedir. Güney cephesinde kaval silmeli sathî bir Bursa kemeri içinde satrançlı küfî harflerle yazılmış kabartma kitâbe ile üzerinde yapıyla ilgili iki ayrı nesih kitâbe mevcuttur. Yüksek pabuç, köşelerde altlık ve başlıklarıyla zarif süslemeli sütunçelere yaslanan kademeli silmeli sivri kemerlerle sonuçlanmakta, her yüzünde kemer içlerinde satrançlı küfî harflerle kabartma olarak yazılmış kelime-i tevhid panoları görülmektedir. Batı cephesinde bu panonun altında iri nesih harfli bir kitâbe daha bulunmaktadır. Avludan dar bir merdivenle kaide üzerindeki minare kapısına çıkılır. Kapının iki yanında geometrik geçme motifli süslemeleriyle kalın sütunçeler iri bitki örnekli başlıklar taşımaktadır. Bunlara yaslanan sivri kemer asma yaprağı ve üzüm salkımlarıyla bezenmiş, etrafı aynı formda kademeli silme kemerlerle kuşatılmıştır. Kemer içine yerleştirilmiş 1306 (1889) tarihli nesih kitâbe yer almaktadır. Silindirik gövde içlerinde kitâbeler görülen kaval silmeli yatay şeritlerle üç süsleme kuşağına ayrılmıştır. Altta içi yazıyla doldurulmuş damla motifleri, ortada sathî nişler arasında yine yazı dolgulu madalyonlar, en üstte silmelerle oluşturulan değişik niş örnekleri işlenmiş-

tir. Mukarnas altıklı şerefeden sonra gelen sathî nişlerle teşkilatlandırılmış sekiz köşeli petek üstte dilimli bir külâhla örtülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

J. S. Buckingham, *Travels in Mesopotamia*, London 1827, I, 338-339; W. F. Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, London 1842, II, 114 vd.; Kâtib Ferdî, *Mardin Mülûk-i Artukiyye Târîhi* (nşr. Ali Emîrî), İstanbul 1331, s. 25 vd.; M. van Berchem, *Inscripsien aus Syrien, Mesopotamien und Kleinasien*, Leipzig 1909, nr. 100, 102-104; Gabriel, *Voyages*, s. 20-24; J. Sauvaget, "Inscriptions arabes", a.e., s. 291-294; İbrahim Artuk, *Artuk Oğulları Tarihi*, İstanbul 1944, s. 96-98; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 107; Ara Altun, *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 29 vd.; a.mlf., *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 61-75, 271; a.mlf., "Mardin Ulu Camii ve Çifte Minareler Üzerine Birkaç Not", *VD*, sy. 9 (1971), s. 191-200; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II*, İstanbul 1973, s. 9-10.

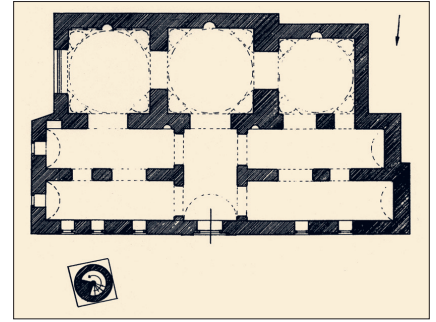
ABDÜSSELÂM ULUÇAM

Milas Ulucamii (bk. AHMED GAZİ CAMİİ)

Niğde Ulucamii (bk. ALÂEDDİN CAMİİ)

Niksar Ulucamii. Tokat'ın Niksar ilçesinde XII. yüzyılın ortalarında inşa edilen Dânişmendli camii (bk. DÂNiŞMENDLİLER [Mimarî]).

Siirt Ulucamii. İnşa tarihi kesin şekilde bilinmemektedir. Yapıldıktan kısa bir müddet sonra harap olan yapı 523'te (1129) Irak Selçuklu Hükümdarı Mugsüddin Mahmûd b. Muhammed Tapar, 658'de (1260) atabeglerden Mücâhid İshak tarafından tamir ettirilerek genişletilmiş, yanına bir medrese ilâvesiyle külliye haline getirilmiş-

Siirt Ulucamii'nin planı

tir. Osmanlı döneminde caminin doğu kandanındaki medrese hücreleri kaldırılmış, yerine iki nefli bir mescitle 1905'te bir saat kulesi inşa edilmiş, cami ve minare onarılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1957-1980 yıllarında tekrar elden geçirilen caminin ilk yapısından kubbeleri taşıyan orta ayaklarla minaresi kalmıştır. Zamanla doğuya doğru eğrilen minare de 1974-1975'te sökülüp yeniden inşa edilmiş ve yakın zamanda tekrar esaslı bir onarım görmüştür.

Kaynaklara göre ilk cami, eyvanla birleşen mihrap önü kubbeli yapısıyla Büyük Selçuklu mimarisinin plan şemasını sergiliyordu. Daha sonra mihrap önü kubbesinin iki yanına kubbeli iki mekânla eyvana dikey uzanan beşik tonozlu iki nef eklenerek transeptli enine gelişmiş bir cami haline getirilmiştir. Vakıflarca gerçekleştirilen restorasyonda yapı merkezinin asıl planına bağlı kalınarak yan kanatlar da ve çevrede yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bugün zeminin ortalama 3,5 m. aşağısında kalan caminin etrafı avlu duvarıyla çevrilmiştir. Avluya kuzeyden geniş bir merdivenle inilmektedir. Dikdörtgen planlı camiye geçiş cepheden hafif dışa taşan basık kemerli bir kapıyla sağlanmıştır. Kapının bulunduğu eyvan mihraba dikey olarak uzanmaktadır. İkişer kemerle birbirine ve eyvana açılan kible duvarına paralel neflerin üstleri beşik tonozla örtülmüştür. Bu mekân doğu ve batıda ikişer, kuzeyde altı pencereden ışık almaktadır. Bu bölümden birbirine kemerlerle bağlanmış, üstleri üç kubbeye örtülü ön kısma geçilmektedir. İki yandaki dar uzun dikdörtgen hücreler vakıfların tamiri sırasında yapılmıştır.

Mihraba paralel yan yana üç kubbeden ortadaki diğerlerinden daha büyük tutul-

Siirt Ulucamii

ULUCAMI

Siirt
Ulucami'nin
minaresiyle
doğudaki
mihrabı

muş, kalın ayaklarla desteklenen tromp geçişli kubbeler sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Yeni yapıda pencere açıklıklarını çeviren sivri kemerlerle geometrik şekilli alçı şebekelerden başka süslemeye yer verilmemiştir. Kible duvarındaki alçı mihraplar 1962'de inşa edilmiş olup önlerindeki yuvarlak sütunçe ve kemerleriyle yarım daire planlı nişlerden meydana gelmektedir. Ancak eyvanın iki yanında kubbeleri taşıyan orta ayaklardaki tâli mihraplar ilk yapıdan kalmadır. Restorasyon sırasında ortaya çıkarılan bu mihraplar süslemeleriyle birlikte günümüze ulaşmıştır. Aynı özelliği taşıyan mihrapların niş ve kavsaralarına kırmızı tuğla zemin üzerine yerleştirilmiş firûze ve lâcivert renkli çinilerden yıldız örnekli geometrik şekiller işlenmiştir. Dış çerçevedeki palmetler ve kûfî yazı kuşağı dökülmüştür. Asıl mihrapların da benzer kompozisyonlu mozaik çinilerle süslendiği sanılmaktadır. Caminin, Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenen ceviz ağacından şahane minberi 611 (1214-15) tarihiyle sekiz sanatçı ve mütevellî adı taşıyan tek örnek durumundadır. Gerçek künde-kârî tekniğiyle yapılan minberde beşgen ve beş köşeli yıldız çerçevesi bitki süslemeleri hâkimdir.

Vaktiyle caminin kuzeydoğu köşesine bi-tiştiği anlaşılan minare bugün camiden uzakta kalmıştır. 1975 restorasyonu sırasında dış kısmı muhafaza edilerek sökül-müş, temel, çekirdek, merdivenler ve iç duvarı betonla yeniden yapılmış ve süslemeleri üzerine monte edilmiştir. Yakın zamanda gerçekleştirilen restorasyonda minaredeki tuğla kaplamalar sökülüp dü-zenlenerek yeniden monte edilmiştir. Bu çalışmada sırlı tuğlalı motiflerde düzeltmeler yapılmış, eksik kısımlar tuğla olarak

tamamlanıp üzerleri boyanmıştır. Mina-renin kare planlı, dikdörtgen prizması şek-lindeki kaidesi oldukça yüksek tutulmuş-tur. Kısa bir pabuçtan sonra silindir biç-iminde devam eden gövde yukarıya doğ-ru daralır. Kaide ince şeritlerle üç geniş süsleme kuşağına ayrılmıştır. Altta firûze sırlı tuğla dizileriyle elde edilen eşkenar dörtgen ve zikzak motifleri, kapı kemeri hizasında madalyon şeklinde kesilmiş yıl-dızlarla etrafındaki kollardan oluşan firû-ze mozaik çinili kuşak yer almaktadır. Üst-te yine sırlı tuğla malzemenin şekillendir-diği geometrik süslemeler bulunmakta, alt kısımlarda kaidedeki örneklerin tekrar edil-diği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Oktay Aslanapa, *Turkish Art and Architecture*, London 1971, s. 94-95; a.mlf., *Türk Sanatı II*, İstan-bul 1973, s. 4-5; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 103; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çi-ni Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1972, s. 27-28; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 17, 27; a.mlf., "Anadolu'da Selçuklu ve Beylik-ler Devri Ahşap Teknikleri", *STY*, III (1970), s. 136; Ömür Bakırer, *Selçuklu Öncesi ve Selçuk-lu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kulla-nımı*, Ankara 1981, I, 417-422; a.mlf., "Anado-lu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerin Konum, Şe-kil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", *VD*, sy. 9 (1971), s. 338-339; Zafer Bayburtluoğlu, *Anado-lu Selçuklu Dönemi Sanatçıları*, Erzurum 1988, s. 102-106; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat De-ğeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarih-çeleri", *VD*, sy. 5 (1962), s. 39-41; Ali Saim Ülgen, "Siirt Ulu Camii", a.e., sy. 5 (1962), s. 153-157; İdris Köprülü - Uğur Ünal, "Siirt Ulu Camii ve Minaresi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 5, Ankara 1983, s. 19-36.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM

Silvan Ulucamii. Diyarbakır'ın ilçesi Silvan'da (Meyyâfârikın) 422'de (1031) bir caminin yapıldığı bilinmekle beraber gü-

nümüzdeki cami, kubbe eteğinde yer alan neshih kitâbeye göre Artuklu Emîri Nec-meddin Alpi b. Timurtaş tarafından 547-552 (1152-1157) yılları arasında inşa ettirilmiştir. Güney duvarında doğu tarafında yer alan mihrap Eyyûbî döneminde 624'te (1227) yapılmış bir onarıma işaret etmektedir. 1911-1913 yıllarında büyük bir onarım daha geçiren yapının cephe dü-zenlemelerindeki değişiklikler sırasında ba-zı mimari öğelerin yeri değiştirilmiş, yeni pencere ve kapılar açılmıştır. 1964'te Vakıflar İdaresi tarafından müdahale gören caminin özgün durumu büyük ölçüde or-tadan kalkmıştır.

Cami doğu-batı doğrultusunda yatık dik-dörtgen planlı, mihraba paralel dört nefli ve mihrap önü kubbelidir. Kuzey cephesi üzerinde görülen izlerden (özellikle köşe-deki kapı sövesi) yapının önünde bir avlu-nun olabileceği düşünülmektedir. Kesme taştan inşa edilen caminin cephelerinde farklı boyutlarda ve formlarda iki sıra pen-cere yer almakta, saçak hizasında küçük taş konsollara oturan bir silme bulunmak-tadır. Kuzey cephesinde eksende iki sü-tunçeye oturtulan sade düzenlemesiyle mihrap, mihrabın iki yanında birer yuvar-lak kemerli pencere, birer kapı ve ikişer dikdörtgen açıklıklı pencere ile simetrik bir düzenleme vardır. Doğudaki kapı ol-duğuça süslüdür. Çift sütunlardan meyda-na gelen pilastırlar üzerinde yanlarda kat-lı konsollar ve silmeler, ortada dikdörtgen açıklıklı kapıyı çevreleyen geometrik kom-pozisyonlu söveler ve üstte kademeli sil-melerden oluşan dilimli kemerli düzenle-meye sahiptir. Kemerin altında damla şek-linde bir madalyon, alınlıkta yuvarlak ke-merli bir pencere mevcuttur. Batıdaki ka-pı sade olup dilimli kemerli alınlık altında benzer bir pencere yer alır. Cephede do-ğu ve batı yönünde kademeli silmelerden meydana gelen sövelere sahip dikdört-ge açıklıklı pencerelerin üzerinde yük-

Silvan Ulucamii'nin planı

